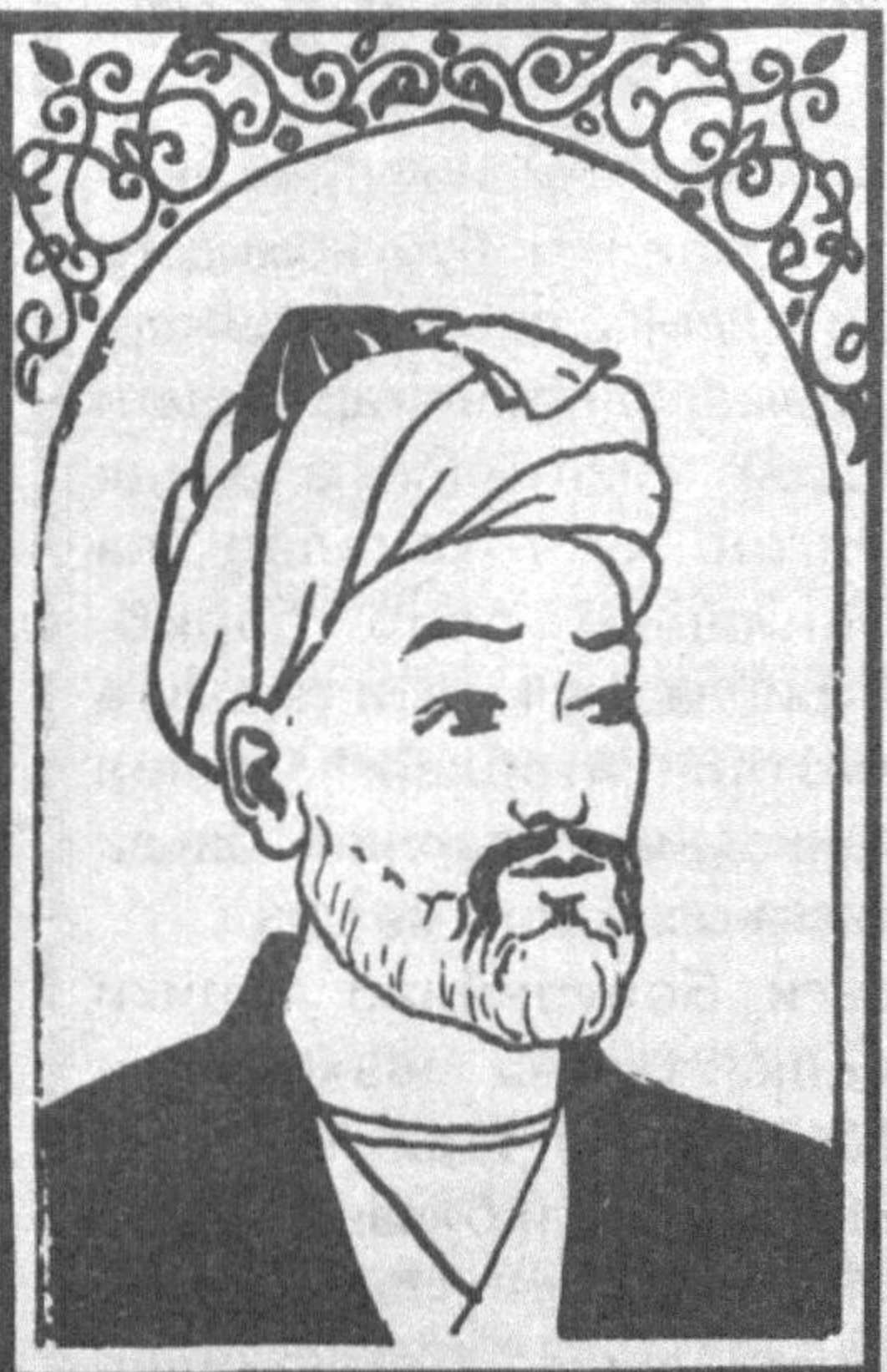

КОНСТИТУЦИЈАМИЗ МУСТАҚИЛЛИК ШАҲОДАТИ, ҲАЁТИМИЗ ҚЎЛЛАНМАСИДИР.

Ўзбекистон

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЙОТИ ВА САНАТИ

2000 йил

АДАБИЁТИ ВА САНАТИ

ҲАФТАЛИК ГАЗЕТА

1956 йил 4 январдан нашр этила бошлаган

8 декабр, №50 (3588)

2001 йил - оналар ва болалар йили

Шарҳий мақола

ЎЗБЕКИСТОН

Дунёда юртлар кўп - сўлим, улугвор, Етти иклим ичра довури кетган. Бирови куч-қудрат бобода номдор, Бошқаси гуллашнинг авҳига этган.

Бири мўъжизага кўмилиб яққа, Илгамас ўзининг илдишларини. Бири эҳромларин кўтарса қўққа, Бири кўз-кўз қилар денгизларини.

Лекин бир маъво бор юртлар ичида, Унинг ҳар тошига ҳикмат эзилган. Кутсол тупроғининг ҳар қаричида Боболарим қиндик қони тўқилган.

Унинг йўлларидан, - ўйлардим, - нега Аримас сайёҳ зияратларим. Юртим, энди билсам, дунё пойнига Фақат бир ниҳоятда бош уриб келар:

Асрлар қарғига сирдай сочилган, Жаҳон тарихининг бешигин излаб, Асли бир пайтлари ердан очилган Еттинчи осмоннинг эшигин излаб! Акиф АЗАЛП

ЎЛАН АЙТИБ КЕЛ!

Қорақалпоқ халқ ўлланларини берилиб тинлаганмисиз? Агар бундай хузурубаш лаҳзалари қалбдан кечирган бўлсангиз, шубҳа йўқ, ўлланлар тўқинида сел бўлиб оққансиз. Қардош-жондошларимиз қорақалпоқ халқи кўп қадим маданият, кўп қадим санъатга эга, жуноқон мамлакатимиздаги барча тенг ҳуқуқли миллату элларнинг орасида ўз ўрни, ўз маънавиятига эга.

Шуни мамнуният билан хабар қилмоқчимизки, 15-18 декабр кунлари Тошкент шаҳрида Қорақалпоғистон Республикаси маданияти кунлари бўлиб ўтади. Тадбир давоминда пойтахтликлар ва меҳмонлар қардошларимиз санъат байрамининг иштирокчиси бўлишади.

Маданият кунлари Алишер Навоий номидаги Давлат академик катта театрида қорақалпоғистонлик «Болалар асарлари» кургазмаси, Ўзбекистон Бадиий академияси Марказий кургазмалар залида қардош республика мусаввирлари ижодидан намуналар намойиш этилади. Ўзгача уюшмасида иккунчи ўрашувлар бўлиб ўтади.

Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваторияси, «Баҳор» концерт зали, республика кўнрақ театри ва пойтахтнинг бошқа кинотеатрларида қорақалпоқ санъаткорлари асарлари ижро этилади. Мамлакатимиздан ташқариларда ҳам донг таратган «Айқулш», «Аму тўқинлар» ансамблининг Бердак номидаги Қорақалпоғистон симфоник оркестри ва Филармониянинг концертлари, Қорақалпоғистон музика театрининг спектакллари тошкентликларга бир олам севик бағълашига шубҳа йўқ, Шунингдек, маданият кунлари дастуридан олий ўқув юртлари, корхоналар ва маҳалларда уюштирилаётган кўнрақ ўрашувлар ҳам жой олаётган.

Мақдони

ЭЗГУЛИК ЭЛЧИСИ

Адабиёт турли халқларни бир-бирига яқинлаштирадиган гузал воситалардан бири. Аббатта, бу гап Аббатий баркамол асарларига тегилмиши, Француз нарсининг ана шундай том маънавияти нодир намуналари билан ўзбек китобхоналарида тақдирини қилган Францаўнинг маданиятидаги элчиликларини қайридан аманга оширмоқда. Хозирча Волтер, Монтескё, Шарл Перро, Франсуа Мориақ асарлари аслидан ўзбек тилига таржима қилиниб, нашр этилди. Чоршанба кунини эса, Франция элчиликларидан аманга оширмоқда Ле Клезаноннинг «Мондо» қиссаси маънавиятини тақдирот маросими бўлиб ўтди.

Тақдиротда Франциянинг Ўзбекистондаги элчиси жаноб Жак-Андре Костил ўз мамлакатининг маданияти соҳасида олиб бораётган сивасати, ҳикоялари ўзбек тилида биринчи марта аслидан таржима қилиниб, китоб бўлиб чиққан хозирги француз адабиётининг кўзга кўринган номдонидан Ле Клезанон ҳаёти ва ижоди, элчиликнинг бу борадаги қилгусли феъллари тўғрисида сўзлади. Сўнгра Ле Клезаноннинг француз тилидан таржимони Шоазим Миноваров маънавияти ва унинг муаллифи ҳақида гапириб, таржима асарлари миллиятлараро дўстлик ва эзгулик элчилари эканлигини таъкидлади.

Тақдирот маросиминда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат маслаҳатчиси Аҳмадjon Мелибоев қатнашди. (Давоми 2-бетда)

М.ХОЛИҚҒҲЎЛ

Ўзбекистон Президенти Ислам Каримов XXI асрнинг биринчи йилини мамлакатимизда оналар ва болалар йили деб эълон қилди. «Бунинг амалии маъносини шундан иборатки,

биз Соғлом авлод йили деб номлаган 2000 йил мобайнида қилган барча эзгу ва савобли ишларимизни янги йилда ҳам давом эттиришимиз зарур», деди давлатимиз раҳбари 7 декабр куни

Тошкентдаги «Туркистон» саройида Ўзбекистон Конституциясининг саккиз йиллигига бағишланган тантанали йиғилишда сўзлаган нутқида. Мазкур йиғилишга юртимизнинг кўзга кўринган сиёсий арбоблари, шаҳар жамоатчилиги, мамлакатимизда фаолият кўрсатаётган хорижий давлатларнинг элчихоналари ва халқаро ташкилотлар вакиллари ташриф буюрди. Ислам Каримов Ўзбекистон Конституциясининг халқимиз ҳаётидаги аҳамияти ҳақида тўхталар экан, Бош қомус фуқароларимизнинг ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя этишда асосий мезон эканини таъкидлади. Ҳақиқатан, ҳар бир мустақил ва демократик давлатда Конституция одамларнинг бош ҳимоячиси саналади. У фуқароларни ҳар қандай ташқи ва ички таҳдидлардан, қонунбузарликлардан, адолатсизликлардан асрайди, уларнинг тинч ва фаровон яшашини ушун асос бўлиб хизмат қилади. Ҳақиқатан, ҳар бир мустақил ва демократик давлатда Конституция одамларнинг бош ҳимоячиси саналади. У фуқароларни ҳар қандай ташқи ва ички таҳдидлардан, қонунбузарликлардан, адолатсизликлардан асрайди, уларнинг тинч ва фаровон яшашини ушун асос бўлиб хизмат қилади. Ҳақиқатан, ҳар бир мустақил ва демократик давлатда Конституция одамларнинг бош ҳимоячиси саналади. У фуқароларни ҳар қандай ташқи ва ички таҳдидлардан, қонунбузарликлардан, адолатсизликлардан асрайди, уларнинг тинч ва фаровон яшашини ушун асос бўлиб хизмат қилади.

Конституция фуқароларга ҳуқуқ ва эркинликлар бериш билан бирга, улар зиммасига

турли бурч ҳамда масъулиятлар ҳам юклайди. Бурч дегани, аввало, Конституцияни ўқиб-ўрганишдан бошланади. Бош қонуннинг маъно-мазмунини англамайдиган фуқаро жамятда ўз ҳаққини билмайдиган, ҳуқуқий онгсиз томошабинга айланиб қолиши турган гап. Ислам Каримов ўз нутқида масаланинг айна жиҳатига эътибор қаратди. «Минг афсуски — бу сир эмас — кўпчилигимиз Конституциянинг маъно-мазмунини яхши билмаймиз, уни синчиклаб ўрганмаймиз. Ваҳоланки, агар Конституцияимизнинг моҳиятига кириб борсак, мағзини қақсак, бугун олдимизда турган кўпгина саволларга, муҳим муаммоларни ечишда жавоб топишимиз мумкин», деди Президент. Ислам Каримов мамлакатимиз Бош қонунини болалар боғчаларида ўргатилиши, мактаб ва олий ўқув юртларида алоҳида дарс сифатида ўқитилиши лозим эканини ҳам таъкидлади. Йиғилишда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси раисининг ўринбосари Фарруҳа Муҳиддинова Конституциянинг фуқаролар ҳаётидаги ўрни, Ўзбекистонда қонун устуворлигини қарор топтириш борасида амалга оширилаётган ишлар хусусида маъруза қилди. Тантанали маросим санъат усталарининг катта концерти билан якунланди.

Фарҳод АРЗИЕВ (Ўза)

Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Конституциясининг 8 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нутқи

Ассалому алайкум, азиз ватандошлар! Аввало, барчангизни, бутун халқимизни бугунги кутлуг сана — ҳаётимизнинг Асосий Қонунини бўлиши Ўзбекистон Конституциясининг саккиз йиллик байрами билан чин қалбимдан самимий муборакбод этаман. Мана шу фурсатдан фойдаланиб, руҳанингиз билан, Конституцияимиз ҳақидаги баъзи бир фикр-мулоҳазаларини билдирмоқчи эдим. Қадрли дўстлар! Ҳақиқатан ҳам, Конституцияимизнинг ҳаётимиз ривожига, Ватанимиз ва халқимиз тақдирига қандайдан аҳамияти ортиб бораётганини ҳеч ким инкор этолмайди. Мустақил тараққиёт ва истиқлол йўлида, янги жамят, эркин ва фаровон ҳаёт қуриш йўлида қанча кўп таърибага эга бўлаётган эканмиз, илгари учрамаган оғир, ўта мураккаб синов ва ҳаёт тўфонларини енгиб, пешона теримизни тўқиб, янги марраларни кўлга киритиб эзгу орзуниятларимиз сари қадам қўяётган эканмиз, ҳеч шубҳасиз — бунга ҳеч қандай шубҳа йўқ — барчамиз учун муқаддас ва азиз бўлиши Ўзбекистон замининда яшаётган ва меҳнат қилаётган инсонлар учун муҳим бир ҳақиқат тўбора аниқ ва равшан бўлиб бормоқда.

Бу ҳақиқат шундан иборатки, эришган ютуқларимизнинг, бугун кечаётган тинч ва осуда ҳаётимизнинг, эртанги кунимизга бўлган ишончимизнинг, халқаро майдонда ортиб бораётган обрў-эътиборимизнинг неғизинда Конституцияимиз белгилаб, муҳраб берган қонунини ва ҳуқуқий асослар тургани ва уларни оғишмай ҳаётимизга тадбиқ этаётганимиз мумкин эмасдир.

Конституциянинг ҳаётимиздаги ўрни ва аҳамияти ҳақида гапирар эканмиз, мана шу фурсатдан фойдаланиб, эътиборингизни яна бир масалага қаратмоқчиман. Маълумки, дунёдаги ривожланган демократик давлатларда ҳар бир фуқаро, ҳеч бир одам ўз ижтимоий-шахсий ҳаётини, ўз қонуний манфаатларини ҳимоя қилишни Конституциясиз тасаввур этолмайди. Бошқача айтганда, улар қундалик ҳаётида Конституция белгилаб берган қонун ва ҳуқуқларга тез-тез мурожаат қилиб туради. Конституцияга ўзининг таяничи ва сўянчи деб қарайди. Минг афсуски — бу сир эмас — кўпчилигимиз Конституцияимизнинг маъно-мазмунини яхши билмаймиз, уни синчиклаб ўрганмаймиз. Ваҳоланки, агар Конституцияимизнинг моҳиятига кириб борсак, мағзини қақсак, бугун олдимизда турган кўпгина саволларга муҳим муаммоларни ечишда жавоб топишимиз мумкин.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Бундан кўзлаган асосий мақсадимиз — барчамизнинг таяничимиз ва сўянчимиз бўлган фарзандларимизни ҳар жиҳатдан соғлом ва баркамол, эл-юрт учун чин дилдан қайғуриб яшайдиган инсонлар қилиб тарбиялаш, миллиятимиз, халқимиз тақдирини ва келажагини дахлдор бўлган бу муҳим масалага масъулият ҳиссини шакллантиришдан иборат эди.

Усмон АЗИМ, Ўзбекистон халқ шоири

КЎНГЛИМ САЛҚИНИДА ЎМГҒИРЛАР ЁҒДИ

Кўнглимга оромли бир салқин тушди —
Ховрини босгайми чаприқкан дилим?
Рухимнинг иллари хин салқи тушди,
Босди вужудимни номаълум билим —
Ҳар битта ипига минг талқин тушди.

Кўнглим салқинида ўмғирлар ёғди,
Товланди кўкида хасан-хусанлар:
Етти ранг — кўшиқдай — бошимдан оқди,
Кўксини жин оқди ғаири туманлар —
Номаълум чорбоққа юрагим оғди.

Қанча йил оловда яшадим? Умрим
Жизганак саҳронинг куйган алафи...
Салқинда бирам хуш сайрадинг, кумрим —
Бу сайраш — куйлашинг қайси тарафи?

О!.. Қандай беазадинг, тангрим, сўнгимни!
Бу ёлгон дунёга этмасдан парво,
Ёлгондан ажратиб ўнгу сўлимни,
Бир чорбоғ ичида ётибман танҳо —
Худди китоб англиғ ўқиб кўнглимни.

Жонимда гувлайди довулар — майин,
Кўзимни чақнатар ботин чақмоқлар.
Кўнглимни тушуниб, уққанмин сайин
Рухимдан чекиниб борар киргоқлар.

Номаълум бир билим нурдай туюлар
Жунуним, тошқиним, яралигимга...

Нурдан ўзга нарса йўқдай туюлар
Оллоҳ билан менинг оралигимда.

Ўмғирли бу кунлар — тотли оғриқдир,
Хазонли бу дамлар — кўшиқдир ҳазин.
Эҳтимол кўшиқдан бироз ортиқдир,
Юрак барполовчи холга боғлиқдир —
Одатда гуссага айтувчи арзин
Доғли дам сўнгига келган соғлиқдир.

Ўмғирли бу кунлар — сокин интилиш,
Хазонли бу дамлар — мўмин-қобил ғам:
Ёруғ тубсизликка чексиз йиқилиш,
Армонлар ичида кўкка тикилиш,
Ҳамма тилақларинг тумандай мубҳам
Вужудда титраниш, дилда энтиқиш.

Йўқолган бахтларнинг сояси бунда,
Келмас толеларнинг — лайли шарпаси.
Яшайсан қандайдир сергак уйқуда,
Аммо руху жисминг босиқ туйғуда,
Тарк этмиш ҳолингни дунё ғалваси —
Ўраб вужудингни сирли барқуга.

Дорга остирмайди, ўтга солмайди —
«Оҳ»инг шабнамидан фақат кўзинг нам.
Тобора ингичка кўнглининг майли,
Изхорга, масалан, сўроқлар найни...

Ёшингни кўзингда ушлайсан маҳкам —
Йиқилса, бу дунё кўтаролмайди.

Хазонли боғларнинг адоғи йўқдир,
Қочмоққа — дунёда кенгликлар абас.
Кўнглимнинг бир яшил япроғи йўқдир,
Саргайган — сўзим, ўт олган — нафас.
Токларнинг барглари қон ичди —
қирмиз,
Тераклар учқунлаб ёнаётир — шам.
Кузакка урилиб англадим илкис:
Ўтган куним кўпдир, қолган оним — кам.

Ана, ўмғирлар ҳам кирди боғларга,
Сирқираб—сирқираб сочдилар ғамни.
Рухим бу жувонмарг гўзал доғларда -
Бир ҳафиф оғриққа кўчирди танин.
Ассалом алайкум, эй, тотли оғриқ, —
Ассалом алайкум, бешафқат кузак!
Гарчи хазондирман — кўларим ёруғ,
Юрагим... Юрагим ўсмоқда!.. Юрак...

Сукунатга дунё ғарқ,
Фақат руҳинг гурури.
Дилга тегад хавотир —
Чексизликнинг шивирини.

Музлаган кўлларини
Йиғиштириб пинжига,
Бир юлдуз жим йиғлайди
Самоватинг буржида.

Юрак эса етти ранг,
Етти оҳангда қотган...
— Соғинч етмоқда, эгам,
Мени кимлар йўқотган.

Сукунат эса — чексиз

Ноилжлик қафаси.
Кўнглим сезмоқда — эссиз
Бир соғинчнинг нафасин.

Ёлғизлик тугиб борар,
Силқиб оқар кўнглимга.
Олис титроқ бармоғи
Аста тегар кўлимга.

Рух уринар юксакка —
Қичқиринг — жим... Жимдир...
Мени худди кўз ёшдай
Артиб олмакчи кимдир.

Узун ўмғир ёғди. Кун бўйи.
Кун бўйидан узун бир ўмғир.
Кузга таслим бўлгани кўйин
Боғларга тинч сочилди ёнгин.

На бир қўшинг овози келди,
На шамолнинг безовта саси —
Фақат соғинч парвози келди
Ва ҳаётнинг мушкул нафаси.

Деразамга қараб жим қотди,
Баргдан айро иккита терак.
Қиска умр кўриб кун ботди,
Қиска умр сўради юрак.

Ўмганимни тешиди-ку бетин
Қисматнинг кўз ёши-ю тоши.
Мен висолга бормокчи эдим,
Ўтолмадим бу куздан ошиб.

Ёш келдими бу сўйр кўзга,
Ё киприкка илашди туман?
Ўмғирнинг кенг кўксига бўзлаб,
Куз ва аёл ётар юзтубан.

Босиб келаётир дим ҳаво.
Бунча хувиллади бу адир.
Тоғлар танҳо-танҳо... даралар танҳо...
Кетгим келаяпти қайгадир.
Шамоллар сойларда чўзилди,
Мезонлар учдилар — бетақдир.
Сабрининг энг сўнгги ипи узилди...
Хат ёзгим келмоқда кимгадир.
Сездими кун кетар чоғини,
Қаргалар айланди фалақда бетин...
Қанотли чирокдай — мени соғиниб

Биров келармикин?
Шом тушар чоғида ғам жуда равшан,
Оқбатни аён кўради худда.
Ҳеч кимга кўрсатмай
Бир йиғлаб олсам...
Қоронгулик тушсаиди тезроқ.

Роман ва замон

биан фойдаланади. Қамокдан қочган Раҳим сувга чўкаётган кучоқлашади, ўпишади, сутдек оқлиги билан мафтун қилади. Гоҳ-гоҳида у илгари оиласи бўлганлигига қандайдир ишоралар қилиб кўяди. Ўзвучи қизи кўпроқ китобнинг рамизи сифатида гавдалантиригани учун унинг ҳаёти йўлини, тарихини жонлантиригани ҳаётига ҳам келтирмайди. Аслида Қадрия ўтмишининг ҳаёқонли манзараларда жонлантирилиши унинг чиндан ҳам Фозилбек шубҳа тугдирмайдиган даражада асослаш учун зарур далил бўлиб хизмат қилиши мумкин эди. Демак, Фозилбекнинг ёшлиги, айниқса, гўё онасининг ўрнига дунёга келгани ҳақидаги воқеаларга анча қизиқарилиши сабаблар асарларнинг ҳаётида, Қадрия ўтмишининг ёрдамида муфассал реалистик тасвирдан хаддан ортиқроқ узоқлашилгани мубайн даражада панд берган кўринади.

Фозилбек ёзувчининг идеалидаги қаҳрамон, Қадрия эса, китобнинг рамизи бўлса-да, улар ҳақиқий жонли одамларга хос ҳусусиятлардан, ўй-қарашлардан, ўй-қарашлардан бутунлай маҳрум эмас. Шунинг учун, китобнинг деврли баъра одамларга тааллуқли бўлган хатти-ҳаракатларини, гап-сўзларини, ҳис-туйғуларини улардан ҳам куттишга ҳақли. Чунончи, Фозилбекнинг Шарқ киёлиши, ўзбек йиғити бўла туриб, шунингдек, кўнглининг келини қиз чикмаслиги оқибатида бўлаётган жанжаллар

Шўро мустабид гўзуми йиллари ўзбек миллати энг фожали даврини бошидан кечирди. Чунки бу тузум ўзбек миллатининг наикни моддий бойликларига, балки маънавий ҳаётига ҳам таъвоуз қилди. Ана шундай шароитда ҳам миллат руҳини, тафаккурини ўзида асраб қола олгани миллий адабиётнинг улкан ютуғи бўлди. Адабиёт миллат учун **ЎЗБЕКЧИЛИК, ҲУҚУҚ, ТИМСОЛИ** даражасига кўтарилди. Шўровий мафкура зугумлари остида ҳам миллий қиёбани, ўзига ҳосликни, миллий гуруру ва шарқона фалсафий фикрлашнинг сақлаб қола

шароитида жувонга уялинингнинг мохияти тўғрисида сира ўйлашмаслиги, эркаклик гурурунинг қадри ҳақида мутлақо изтироб чекмаслиги китобхонга эриш тулолади. Теран психологик таҳлил эса, Фозилбекнинг ана шундай изтиробли руҳий ҳолатларини гавдалантириши ва у шундай Қадрияга муҳаббати қай даражада етилганлигини муфассал кўрсатишига йўл очибди мумкин эди. Романда реалистик самардор принципидан мубайн даражада чекинилиши ҳам асосий ишонилиши қийин ёки асосий мақсадга бўйсиндирилмаган воқеаларнинг кўпайиб кетишига йўл очган. Жумладан, қитобнинг аҳамияти тўғрисидаги сўзларни айтган Фуломжон фақат бир ўриндагина Фозилбек билан сўхбатлашади, бошқа ҳеч ерда кўринмайди. Фақат ёзувчи гоёсини баён қилиш учун киритилганлиги, асосий сюжет чизига мутлақо боғланмаганлиги сабабли Фуломжон тимсоли асарда буткул ортинча бўлиб қолган.

Асарда рамазларнинг хаддан ташқари қўйиб кетиши оқибатида уларнинг базилари қандай маъно англатиши ёки қайси гоёвий мақсадга хизмат қилиши номаълумроқ бўлиб қолган. Демак, умумий савиясига кўра «Бозор» асари билан ёзувчи Хуршид Дўстмуҳаммад инсон қалр-қимматини кўтаришга қақирувчи маърифатпарварлик рици билан сўғиритган савийлиги мутлақо бўлиб қолган. Бу асар бадиий адабиётда маърифатпарварлик гоёлари уялислигини ва улар ангидан-янги талқинлар туйғайли турли замонларга таъсирчанлик ҳамда ҳаққончилик қудрати касб этишини тасдиқловчи ҳодиса сифатида майдонга келди.

Санжар СОДИҚ,
филология фанлари
доктори, профессор

ҲАҚҚОНЧИЛИК КҲУЧИ

Бугунги адабий жараёнда яратилаётган романлар, ақсарият ҳолатлари, таҳлил қилинмай, ютуқ ва камчиликлари эътироф этилмай қолётгани сир эмас. Адаббат, бу ҳолатни муайян сабаблари бор. Бу ўринда шунинг алоҳида уқтириб ўтишга тўғри келадик, адабий ҳаётини ишла қилиб, чиқиб турган янги романларни вақтида ўқиб, фалс муносабатини бидирайдиган адабиётшунослар, танқидчилар сафи тавора сиврақилиб бораётгандай.

«Роман ва замон» руҳинида эълон қилинган мақоладаги эслатиб ўтамиз: Ж.Ўзодбеков «Қаширлар даври оидини» («УЗА», 2000 йил, 43-сон), Ю.Поповлар «Мумтоз тасвирнинг лоскаси бадиий» (43-сон). Бугунги сонда шунинг эътиборини элга профессор Санжар Содикнинг ёзуви Хуршид Дўстмуҳаммад қаламига мансуб «Бозор» романи ҳақидаги муҳаққазларини ҳаволи қиламиз.

Танқид ва адабиётшунослик бўлими

хос муфассалликдан қочиш каби юзворса ятмайидиган ноқисн махлуқ тимсолини яратиш орқали эришиди. Муаллиф фалсафасидан аён бўлишича, бундай ноқисн жондорлардан қутулмоқ учун «бозорга асл одамлар керак». Шу тарика, ёзувчи ўзининг мақсадларидан бири ҳозирги замон бозорига иш юридаганин инсон қиёбасини чизиш эканлигини аён этади ва асари марказига Фозилбекдек қаҳрамон тимсолини қўяди. Унинг қиёбасини чизишда муаллиф реалистик тасвир йўлидан анча чекиниб, романтик бўйларга кенг ўрин беради. Тўғри, Фозилбек ҳозирги бозорчиларга хос хусусиятлардан бутунлай маҳрум эмас. Жумладан, ўша одамлар каби «Фозилбек бозордан бери келмайди, оломон оқимига қўшилди, дегунча жони ором олади. Демак, у ҳам о-ла-ди!». У ўзининг ҳамма қатори олувчи эканлигини тонмайди, фақат мийғида қулиб, айбдор одамдек ўнғайсизлашиб, «Ҳар ким диди-фаросатига яраша олади», деб фароса сўяди.

Бозор ва унинг одамлари ёзувчиға инсон ҳаёти муаммоларини бадиий таҳлилдан ўқатиш учун бир воқита бўлиб хизмат қилади. Хатто юксурда тилга олинган ноқисн жондор ҳам тўғридан-тўғри бозорнинг доимий бир унсуридек туюлса-да, Фозилбек айтадики, «одамлар... бадиийдаги иллатлардан вужудга келган» махлуқ сифатида кўрсатилади. Бозор инсон ҳаёти муаммоларини кўтариш учун ниҳатда қулай восита сифатида танлангани ёзувчи хоҳиши билангина эмас, балки кўпроқ турмуш тақозосига кўра руй бергандек туюлади, чунки ҳозир роман қаҳрамонларидан Дибрбек айтадики, «одамларнинг кўнгли, уй-ҳаёли, мақсад-маслағатига

манзара билан танишар экан, китобхон: «Инсониятни шу қадар қалр-қисилангидан кутқарадиган йўл, наҳот борми?» деган савол устида бош қотиради. Ўзвучи саволга аниқ жавоб қайтаради. Унинг талқинидан маълум бўлишича, инсоният учун наҳот битта, яъни Фозилбекнинг севгилиси Қадриядир. Қадрия эса, романдан етук аёл тимсолидан кўра кўпроқ китобнинг рамизи сифатида номоён бўлади. Инсон китобдан, яъни Қадриядан наҳот топиши гоёсини романда Фозилбекнинг Қадрия билан турмуш курси, «бошқаларга малол келтирмай яшаш»дек ҳаққоний бахтга эришуви, иккалани «бир тана, бир вужуд, бир ҳаёт, бир орзу-ният»га айланариши ҳақидаги ўйларни, севига талқинишлари, урчагувлари, сўхбатларини жондантириш орқали рўбга чиқарилади.

Ёзувчи ўз гоёларини алоҳида таъкидлашади, жар солиб баён қилишга ўтиши унинг ўзи маъзур қарашлар ифодасида қандайдир кемтиклар бўлса-да Хуршид Дўстмуҳаммад «Бозор» романида «маърифат» сўзини бирин марта ишлатгани ҳолда, гоҳ модернизм унсурларидан, гоҳ реалистик тасвир принципларидан, гоҳ романтик бўйлардан фойдаланган тарзда китоб инсоният учун наҳот қалғаси эканлиги ҳақидаги фалсафани, яъни маърифатпарварлик гоёсини анча таъсирчан шаклда ифодашга мутлақо бўлиб қолган. Афтидан, тасвир унсурлари меъёрида тўлик мутаносибликка эришилгани оқибатида кемтикли тугдирган сабаблардан бири бўлса керак. Айниқса, муфассал реалистик тасвирдан хаддан ортиқ узоқлашиш салбийроқ оқибатларга олиб келган кўринади. Бунга икдор бўлмоқ учун Қадриянинг ўтмиши тасвирини эслаш мумкин. У китобнинг рамизи бўлса-да, жонли одамга, аёлга хос

